

**ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՈՐՈՇՈՒՄԸ**

**ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆԻ ԴԻՄՈՒՄԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ «ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ-
ՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ» ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՔԻ 23-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ
7-ՐԴ ՄԱՍԻ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈ-
ՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ**

Քաղ. Երևան

22 փետրվարի 2022 թ.

Սահմանադրական դատարանը՝ կազմով. Ա. Դիլանյանի (նախագահող),
Վ. Գրիգորյանի, Հ. Թովմասյանի, Ա. Թունյանի, Ա. Խաչատրյանի, Ե. Խունդկարյանի,
Է. Շաթիրյանի, Ա. Պետրոսյանի, Ա. Վաղարշյանի,

մասնակցությամբ (գրավոր ընթացակարգի շրջանակներում)՝

դիմողի՝ Մարդու իրավունքների պաշտպան Ա. Թաթոյանի,

գործով որպես պատասխանող կողմ ներգրավված Ազգային ժողովի ներկա-
յացուցիչ՝ Ազգային ժողովի աշխատակազմի իրավական ապահովման և սպասարկման
բաժնի պետ Մ. Մոսինյանի,

համաձայն Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 1-ին կետի, 169-րդ հոդվածի 1-ին
մասի 10-րդ կետի, ինչպես նաև «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմա-
նադրական օրենքի 22-րդ և 68-րդ հոդվածների,

դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննեց «Մարդու իրավունքների պաշտ-
պանի դիմումի հիման վրա «Հիմնադրամների մասին» Հայաստանի Հանրապետության

օրենքի 23-րդ հոդվածի 7-րդ մասի՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

«Հիմնադրամների մասին» օրենքը (այսուհետ նաև՝ Օրենք) Ազգային ժողովի կողմից ընդունվել է 2002 թվականի դեկտեմբերի 26-ին, Հանրապետության նախագահի կողմից ստորագրվել՝ 2003 թվականի հունվարի 31-ին և ուժի մեջ է մտել 2003 թվականի փետրվարի 22-ին:

Օրենքի՝ «Հոգաբարձուների խորհրդի անդամների լիազորությունների ժամկետը, նրանց ընտրության կարգը» վերտառությամբ 23-րդ հոդվածի 7-րդ մասը սահմանում է.

«7. Եթե հոգաբարձուների խորհրդի բոլոր անդամների լիազորությունների դադարման դեպքում երկամսյա ժամկետում հոգաբարձուների խորհրդի անդամների կեսից ավելին չի նշանակվում, ապա Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության նախարարը երկամսյա ժամկետում նշանակում է 3 անդամից կազմված ժամանակավոր խորհուրդ:

Ժամանակավոր խորհուրդը պարտավոր է քայլեր ձեռնարկել սույն օրենքով սահմանված կարգով հոգաբարձուների խորհրդի կազմի համալրման համար:

Ժամանակավոր խորհուրդն իրավասու է՝

1) իրականացնելու հիմնադրամի գործունեությունը շարունակելուն ուղղված՝ սույն օրենքով հոգաբարձուների խորհրդին վերապահված լիազորություններ.

2) դիմելու դատարան՝ հիմնադրամը լուծարելու համար:

Եթե ժամանակավոր խորհուրդ նշանակելուց հետո՝ վեցամսյա ժամկետում, հոգաբարձուների խորհրդի անդամների կեսից ավելին չի նշանակվում, ապա ժամանակավոր խորհուրդը պարտավոր է դիմել դատարան՝ հիմնադրամը լուծարելու համար»:

Վիճարկվող հոդվածը լրացվել, խմբագրվել և փոփոխության է ենթարկվել 2007 թվականի փետրվարի 26-ի ՀՕ-109-Ն օրենքով:

Գործի քննության առիթը Մարդու իրավունքների պաշտպանի (այսուհետ՝ Դիմող) 2021 թվականի հուլիսի 16-ին Սահմանադրական դատարան մուտքագրված դիմումն է:

Ուսումնասիրելով դիմումը, պատասխանողի գրավոր բացատրությունը, գործում

առկա մյուս փաստաթղթերը, վերլուծելով Օրենքը և «Բարձրագույն և հետբուհական մասնագիտական կրթության մասին» օրենքը, ինչպես նաև դրանց կամ վիճարկվող օրինադրույթների հետ փոխկապակցված այլ օրինադրույթներ՝ Սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Զ Ե Ց**.

1. Դիմողի դիրքորոշումները

Դիմողը պնդում է, որ Օրենքի 23-րդ հոդվածի 7-րդ մասն այնքանով, որքանով հաշվի չի առնում հիմնադրամի կարգավիճակ ունեցող բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների գործունեության առանձնահատկությունները և բուհերի ինքնակառավարման իրավունքը, հակասում է Սահմանադրության 38-րդ հոդվածի 1-ին և 3-րդ մասերին, ինչպես նաև 78-րդ և 81-րդ հոդվածներին:

Դիմողը փաստում է, որ օրենսդիրը, վիճարկվող դրույթում ամրագրելով երեք անդամից կազմված և Արդարադատության նախարարի կողմից նշանակվող ժամանակավոր խորհրդի ստեղծման իրավական հնարավորություն, ինչպես նաև ժամանակավոր խորհրդի գործառույթների լայն շրջանակ, հաշվի չի առել բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների ինքնակառավարման իրավունքը, ներառյալ՝ ակադեմիական և հետազոտությունների ազատությունը, ինչը հանգեցրել է խնդրո առարկա իրավունքի անհամաչափ սահմանափակման:

Դիմողի գնահատմամբ վիճարկվող դրույթն անտեսում է կրթության սահմանադրական իրավունքի պարտադիր բաղադրիչ բուհերի ինքնակառավարման իրավունքը և չի ապահովում դրա երաշխավորման համար անհրաժեշտ և բավարար չափանիշներ կամ կանոններ:

Երևանի պետական համալսարանի օրինակով Դիմողը պնդում է, որ Կառավարության կողմից Օրենքի վիճարկվող դրույթների գործադրման արդյունքում՝

1) ժամանակավոր խորհուրդը ձևավորված է Արդարադատության նախարարի հրամանով,

2) գոյություն չունեն խորհրդի կազմի ձևավորման չափանիշներ, խորհրդի անդամներին ներկայացվող պահանջներ,

3) ամրագրված չեն խորհրդի կազմի համամասնության ու ներկայացվածության պահանջները, գործունեության սկզբունքները,

4) խորհուրդը կարող է իրականացնել այն լիազորությունները, որոնք օրենքով վերապահված են հոգաբարձուների խորհրդին,

5) Արդարադատության նախարարի կողմից միանձնյա ձևավորվող խորհուրդն օժտված է նույն գործիքակազմով, ինչ հոգաբարձուների խորհուրդը, այդ թվում՝ բուհերի կառավարման և հետագա գործունեությանն առնչվող ռազմավարական նշանակության հարցեր որոշելու տեսանկյունից:

Վերլուծելով Կառավարության՝ բուհական գործունեության ոլորտում իրականացվող նախաձեռնությունները՝ Դիմողն արձանագրում է, որ նման պայմաններում բուհի հոգաբարձուների խորհրդի լիազորությունները Արդարադատության նախարարի կողմից ձևավորվող ժամանակավոր խորհրդին վերապահելը՝ առանց հաշվի առնելու կրթության ոլորտի հիմնադրամների գործունեության սահմանադրական երաշխիքներն ու առանձնահատկությունները, ակնհայտ է դարձնում Սահմանադրությամբ երաշխավորված կրթության իրավունքի պարտադիր բաղադրիչի՝ բուհական ինքնակառավարման իրավունքի նկատմամբ գործադիր իշխանության բարձրագույն մարմնի կամայական միջամտության բարձր աստիճանը:

Հետազոտության առարկա դարձնելով կրթության ոլորտի մի շարք միջազգային փաստաթղթեր, այդ թվում՝ «Magna Charta Universitatum»-ը, ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների դասախոսական կազմի կարգավիճակի վերաբերյալ հանձնարարականը, Տնտեսական համագործակցության և զարգացման կազմակերպության (OECD) «Բարձրագույն կրթության ոլորտում կառավարման և որակի ուղեցույցները»՝ Դիմողը գտնում է, որ բուհական ինքնակառավարումը, այդ թվում՝ ինքնավարությունը, առանցքային դերակատարություն ունի բուհական համակարգի պատշաճ կազմակերպման և արդյունքում՝ կրթության իրավունքի երաշխավորման համար: Ինքնա-

վարության բովանդակությունը ներառում է նաև կառավարման ինքնուրույնությունը, ինչը, Դիմողի եզրահանգմամբ, թիրախավորվում է սույն դիմումով վիճարկվող կարգավորումներով:

Ամփոփելով իր դիրքորոշումը՝ Դիմողը խնդրում է.

«...Որոշել «Հիմնադրամների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 23-րդ հոդվածի 7-րդ մասի համապատասխանությունը ՀՀ Սահմանադրության 38-րդ հոդվածի 1-ին և 3-րդ մասերին, 78-րդ և 81-րդ հոդվածներին»:

2. Պատասխանողի դիրքորոշումները

Ազգային ժողովը (այսուհետ՝ Պատասխանող), վերլուծելով Սահմանադրության 38-րդ հոդվածի 3-րդ մասի սահմանադրաիրավական բովանդակությունը և ներկայացնելով Սահմանադրական դատարանի ՍԴՈ-1608 որոշմամբ արտահայտած իրավական դիրքորոշումը, նշում է, որ գործող կարգավորումը վերաբերելի է միայն որոշակի կոնկրետ իրավիճակներին, երբ առկա է հիմնադրամի աշխատանքների բնականոն ընթացքի խաթարման վտանգ, ուստի միանգամայն արդարացված է նման իրավիճակներում ժամանակավոր խորհրդի ձևավորման իրավասությամբ արդարադատության նախարարին օժտելը:

Անդրադառնալով Դիմողի մտահոգությանն առ այն, որ ժամանակավոր խորհուրդն օժտված է նույն գործիքակազմով, ինչ հոգաբարձուների խորհուրդը, Պատասխանողը պնդում է, որ ժամանակավոր խորհուրդն ուղղակիորեն չի կարող մշտապես գործել, քանզի տվյալ մարմնի նպատակը հոգաբարձուների խորհրդի կազմի համալրումն է, իսկ այդ ժամանակահատվածում հիմնադրամի գործունեության անխափան ընթացքն ապահովելու նպատակով ժամանակավոր խորհուրդը պետք է իրականացնի նույն գործունեությունը, ինչ հոգաբարձուների խորհուրդը:

Պատասխանողի գնահատմամբ ժամանակավոր խորհրդի՝ լիազոր մարմնի ղեկավարի կողմից նշանակումն ինքնին որևէ կերպ չի կարող ընկալվել որպես լիազոր մարմնից կախվածության հիմք և անկաշկանդ գործելու խոչընդոտ:

Պատասխանողը գտնում է, որ Օրենքի 23-րդ հոդվածի 7-րդ մասի նպատակն է բացառել հիմնադրամի բնականոն գործունեության խաթարման ցանկացած վտանգ՝ ձեռնարկելով իրավիճակից բխող կոնկրետ միջոցառումներ:

Ամփոփելով իր դիրքորոշումը՝ Պատասխանողը խնդրում է սույն գործով վիճարկվող դրույթը ճանաչել Սահմանադրությանը համապատասխանող:

3. Գործի շրջանակներում պարզման ենթակա հանգամանքներ

Սույն գործով սահմանադրաիրավական վեճը հանգում է հիմնադրամի կարգավիճակ ունեցող բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների ժամանակավոր խորհուրդների ձևավորման և իրավասության շրջանակի սահմանման իրավական կառուցակարգերի՝ կրթության իրավունքի պարտադիր բաղադրիչ հանդիսացող բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների ինքնակառավարման իրավունքին անհամապատասխանության հիմնախնդրին՝ պայմանավորված այն իրողությամբ, որ հիմնադրամի ժամանակավոր խորհրդի կազմը ձևավորելիս և իրավասությունների շրջանակը սահմանելիս գործող իրավակարգավորումները հաշվի չեն առնում հիմնադրամի կարգավիճակ ունեցող բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների ինքնակառավարման իրավունքը, ներառյալ՝ ակադեմիական և հետազոտությունների ազատությունը, ինչը հանգեցնում է կրթության սահմանադրական իրավունքի անհամաչափ սահմանափակման:

Ելնելով վերոգրյալից՝ Սահմանադրական դատարանը սույն գործով քննության առարկա է համարում Օրենքի 23-րդ հոդվածի 7-րդ մասը և դրա համապատասխանությունը Սահմանադրությանը գնահատում է Սահմանադրության 15-րդ հոդվածի 1-ին մասի, 38-րդ հոդվածի 1-ին և 3-րդ մասերի, 78-րդ և 80-րդ հոդվածների հիման վրա:

Սույն գործով վիճարկվող դրույթների սահմանադրականությունը գնահատելիս Սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարում, մասնավորապես, անդրադառնալ հետևյալ հարցադրումներին.

- արդյո՞ք Օրենքի 23-րդ հոդվածի 7-րդ մասն այնքանով, որքանով չի նախատեսում **հիմնադրամի կարգավիճակ ունեցող բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների ժամանակավոր խորհուրդների ձևավորման և իրավասության շրջանակի սահմանման հարուկ իրավակարգավորում**, ոչ իրավաչափորեն սահմանափակում է կրթության սահմանադրական իրավունքի բաղադրատարր հանդիսացող բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների ինքնակառավարման իրավունքը, ներառյալ՝ ակադեմիական և հետազոտությունների ազատությունը՝ խաթարելով Սահմանադրությամբ երաշխավորված համաչափության սկզբունքը,

- արդյո՞ք Օրենքի 23-րդ հոդվածի 7-րդ մասն այնքանով, որքանով վեցամսյա ժամկետում հոգաբարձուների խորհրդի անդամների կեսից ավելին չնշանակվելու դեպքում **ժամանակավոր խորհրդին պարտավորեցնում է հիմնադրամը լուծարելու համար դիմել դատարան, չի հանգեցնում բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների ինքնակառավարման իրավունքի խախտման:**

4. Սահմանադրական դատարանի իրավական դիրքորոշումները

4.1. Սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարում սույն գործի շրջանակներում նախևառաջ բացահայտել և գնահատել բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների՝ որպես կազմակերպությունների հիմնադրման և դրանց կառավարման ոլորտի նորմատիվ-իրավական կարգավորումների առանձնահատկությունները:

Բարձրագույն ուսումնական հաստատության ինքնակառավարման սահմանադրական իրավունքի կարևոր երաշխիքը կազմակերպաիրավական այն ձևն է, որով հիմնադրվում և պետականորեն գրանցվում է այն: Հայաստանի Հանրապետությունում միասնական իրավական կարգավորումների բացակայության հետևանքով բուհերն ունեն էականորեն տարբերվող կազմակերպաիրավական ձևեր: Մասնավոր բուհերի գերակշիռ մասը գրանցված է որպես առևտրային իրավաբանական անձ: Պետական բարձրագույն ուսումնական հաստատությունները մինչև 2014 թվականն ունեին պետա-

կան ոչ առևտրային իրավաբանական անձի կարգավիճակ: Դրանից հետո պետական բուհերի մի մասը վերակազմավորվեց հիմնադրամների կազմակերպատիրավական ձևի:

Բարձրագույն կրթության համակարգն աչքի է ընկնում ոչ միայն գործող բուհերի կազմակերպատիրավական ձևերի զանազանությամբ, այլև բուհերի կառավարման համակարգը կարգավորող օրենքների բազմազանությամբ: Պետական ոչ առևտրային կազմակերպության կազմակերպատիրավական ձև ունեցող բուհերը հիմնադրվում են «Պետական ոչ առևտրային կազմակերպությունների մասին» 23.10.2001 թ. ընդունված օրենքի, իսկ հիմնադրամի կարգավիճակ և կազմակերպական իրավական ձև ունեցող բուհերը՝ «Հիմնադրամների մասին» օրենքի հիման վրա: Բարձրագույն ուսումնական մասնավոր հաստատությունները, որպես կանոն, ունեն առևտրային իրավաբանական անձի կազմակերպատիրավական ձև, ուստի նրանց հիմնադրման և ընթացիկ կառավարման հարաբերությունները կարգավորվում են համապատասխան առևտրային ձևի իրավաբանական անձին վերաբերող ընդհանուր (<< քաղաքացիական օրենսգիրք) և հատուկ օրենքներով:

Սույն գործի հանգամանքների համակցությունը, որոնց մի մասին անդրադարձել է նաև Դիմողը, կարելի է որակել որպես բուհական կառավարման ճգնաժամ, որը պայմանավորված է նաև ոլորտը կարգավորող օրենքների ստորակարգության անհստակությամբ: Պետական բուհերի և՛ արտաքին, և՛ ներքին կառավարման ոլորտներում ստեղծված արտակարգ իրավիճակը պայմանավորված է և՛ Օրենքի, և՛ բարձրագույն կրթության ոլորտում գործող այլ օրենքների բացերով. մասնավորապես՝ Օրենքը չի սահմանում որպես պետական բուհ գրանցված հիմնադրամների նկատմամբ նույն օրենքի դրույթների կիրառման իրավական հիմքը և դրա կարգը, իսկ կրթական ոլորտի օրենքները չեն նախատեսում իրավակարգավորումներ այն դեպքերի համար, երբ բուհերի կառավարման մարմինները (հատկապես կոլեգիալ) տարբեր պատճառների ուժով **փաստորեն անզոր են դառնում գործելու և իրականացնելու իրենց իրավասությունը՝ առաջացնելով բուհական կառավարման ընդհատում, գործառույթային վակուում:**

Վերը նկարագրվածը հաշվի առնելով՝ Սահմանադրական դատարանը հարկ է համարում անդրադառնալ կրթությանը վերաբերող սահմանադրական կարգի հիմունքների և բուհերի ինքնակառավարման իրավունքի վերլուծությանը՝ սույն գործի համատեքստում:

4.2. «Կրթություն» եզրույթի սահմանադրաիրավական բովանդակության վերլուծությունը թույլ է տալիս եզրահանգել, որ այն սահմանադրաիրավական կարգավորումների լույսի ներքո գործածվում է օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ իմաստներով՝ կրթությունը՝ որպես համակարգ, և կրթությունը՝ որպես անհատի իրավաբանորեն ամրագրված հիմնական իրավունք: «Կրթության մասին» օրենքի 8-րդ հոդվածի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետության կրթության համակարգը պետական կրթական չափորոշիչների, պետական հավատարմագրման չափանիշների, կրթության հաջորդականությունն ապահովող տարբեր մակարդակի և ուղղվածության կրթական ծրագրերի, ուսումնական հաստատությունների և կրթության կառավարման մարմինների փոխկապակցված ամբողջություն է:

Կրթության ոլորտի իրավական կարգավորման կառուցակարգում հիմնարար նշանակություն ունի Սահմանադրության 15-րդ հոդվածի 1-ին մասը. **«Պետությունը խթանում է մշակույթի, կրթության և գիտության զարգացումը»:** Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ կրթական համակարգը երկրի զարգացման ու առաջընթացի, գիտելիքահենք հասարակության ձևավորման, տնտեսական կայունության, մրցունակ աշխատաշուկայի կարևորագույն գրավականն է: Դրան համապատասխան՝ կրթությունը զարգացնելու՝ պետության պարտականությունը ամրագրվել է որպես սահմանադրական կարգի հիմունք:

Սահմանադրության 15-րդ հոդվածի ուժով՝ պետությունը, լինելով կրթության զարգացման ապահովման համար հանրային պատասխանատու, պարտավոր է կիրառել իր գործառութավորման բոլոր հնարավոր ձևերն ու մեթոդները:

Սահմանադրության և ոլորտը կարգավորող օրենսդրության ուսումնասիրությունը հիմք է տալիս Սահմանադրական դատարանին եզրակացնելու, որ **պետությունն իր**

սահմանադրական պարտականությանը համապատասխան՝ կրթության համակարգում կատարում է հավաքական հանրային պատասխանատուի դեր, որը դրսևորվում է կրթական համակարգի տարր հանդիսացող կրթական պետական կազմակերպությունների հիմնադրմամբ, ոլորտի օրենսդրական կարգավորմամբ, պետական ընդհանուր կառավարմամբ, վերահսկողության իրականացմամբ, պետական կրթական կազմակերպությունների կառավարմանը մասնակցությամբ:

Պետության առաջնահերթություններից է կրթական ոլորտում այնպիսի միջավայր ապահովելը, որը հնարավորություն կընձեռի կրթական ուսումնական հաստատություններին իրականացնելու իրենց առաքելությունը և երաշխավորելու անհատների կրթության իրավունքը:

Ինչպես բոլոր կրթական կազմակերպություններում, այնպես էլ բուհական կառավարման ոլորտում ցանկացած ճգնաժամ, այդ թվում՝ գործառույթային վակուում, խնդրահարույց է: Կրթության իրավունքի կենսագործումը ներառում է կրթության և կրթական կազմակերպությունների որակյալ ապահովումը, կրթական համակարգի բնականոն գործառութավորումը, ներառյալ՝ պատշաճ կառավարումը, այդ իրավունքի կենսագործման ու պաշտպանության բավարար և անհրաժեշտ կառուցակարգերի առկայությունը:

Սահմանադիրը, որպես կրթության իրավունքի անքակտելի բաղադրատարր, հռչակել է բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների ինքնակառավարման իրավունքը (Սահմանադրության 38-րդ հոդվածի 3-րդ մաս): Սահմանադրական դատարանը 2021 թվականի օգոստոսի 2-ի ՍԴՈ-1608 որոշմամբ հաստատել է բուհերի սահմանադրական այդ իրավունքի մի քանի կարևոր տարրեր.

1) ինքնակառավարումը «... նշանակում է կազմակերպված սոցիալական ընդհանրության կամ հաստատության (կազմակերպության) անկախությունն ու ինքնուրույնությունը՝ սեփական գործերը կառավարելիս, իր կենսագործունեության հարցերը լուծելիս: Պետությունը սահմանում է ինքնակառավարվող սուբյեկտների գործունեության օրենսդրական հիմունքները և ուղղակի չի միջամտում դրանց ու դրանց ստեղծած մարմին-

ների գործունեությանը, **այլ օրենքով սահմանված կարգով իրականացնում է համապատասխան վերահսկողություն»:**

2) «Սահմանադրության 38-րդ հոդվածի 3-րդ մասը, սահմանելով բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների ինքնակառավարման իրավունքը, վերջիններիս օժտել է ոչ միայն ինքնակառավարմանը բնորոշ ընդհանուր տարրերով (որոնք, ինչպես նշվեց՝ բաղկացած են կազմակերպական-կառավարչական (ներառյալ կադրային) և ֆինանսական բաղադրիչներից, և ինքնակառավարվող սուբյեկտների անքակտելի հատկություններն են), այլ նաև լրացուցիչ, դրանց սոցիալական և մշակութային դերին բնորոշ բաղադրատարրերով՝ ակադեմիական (կրթության ոլորտ) և հետազոտությունների (գիտական ոլորտ) ազատությամբ»:

Սահմանադրական դատարանն իր վերը նշված որոշմամբ, վերլուծելով բուհերի ինքնակառավարման իրավունքի միջազգային իրավական չափորոշիչները (ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի Բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների դասախոսական կազմի կարգավիճակի վերաբերյալ հանձնարարականը (1997թ.), ՄԱԿ-ի Տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների կոմիտեի 13-րդ համընդհանուր մեկնաբանությունը, Եվրոպական համալսարանների ռեկտորների կողմից 1988 թվականի սեպտեմբերի 18-ին ստորագրված «Magna Charta Universitatum»-ը), արտահայտել է դիրքորոշում, որ «... բուհերի ինքնավարության իրավունքը հիմնարար արժեք է: Այդ ինքնավարությունը բաղկացած է ուսումնական հաստատության ինքնակառավարման իրավունքից, ակադեմիական ու հետազոտական ազատություններից և երաշխիք է բուհի գործունեությանը գաղափարական, քաղաքական և կրոնական միջամտությունից զերծ պահելու համար»:

Վերահաստատելով իր այս դիրքորոշումը՝ Սահմանադրական դատարանն ընդգծում է, որ վերոհիշյալ միջազգային փաստաթղթերը, ամրագրելով ինստիտուցիոնալ ինքնավարության, ակադեմիական ազատության հասկացությունները և դրանց հասարակական նշանակությունը, միաժամանակ փաստում է, որ բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների ինքնակառավարման և ինքնավարության իրա-

վունքները բացարձակ չեն: Հիշատակված փաստաթղթերով ինքնակառավարումը դիտարկվում է այնպիսի չափորոշիչային հասկացություններով, ինչպիսիք են **«ինքնակառավարման աստիճան»**, **«նպատակային ինքնավարություն»**, **«պետության անհարկի միջամտություն»**, **«պետության պարտականությունը պաշտպանել բուհերին դրանց ինքնակառավարմանն սպառնացող վտանգներից»** հասկացությունները: Օրինակ՝ ՄԱԿ-ի Տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների կոմիտեի 13-րդ համընդհանուր մեկնաբանության 40-րդ կետի համաձայն՝ **ինքնավարությունն ինքնակառավարման այն աստիճանն է, որն անհրաժեշտ է բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների կողմից արդյունավետ որոշում կայացնելու համար՝** կապված նրանց ակադեմիական աշխատանքի, չափորոշիչների, կառավարման և դրանց հետ կապված գործունեության հետ:

Սահմանադրական դատարանը փաստում է, որ պետության կրթական գործառույթի լավագույնս իրականացնելու գործընթացում առանցքային դերակատարություն ունեն հատկապես կրթական կազմակերպությունները: Բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների ինքնակառավարման սահմանադրական իրավունքը ենթադրում է **ակադեմիական հանրային պատասխանատվություն՝ ստեղծել նպաստավոր պայմաններ կրթական գործընթացի մասնակիցների համար:**

Վերոշարադրյալի հիման վրա Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ բարձրագույն ուսումնական հաստատության ինքնավարությունն առանցքային դերակատարություն ունի բուհական համակարգի պատշաճ կազմակերպման և որպես հետևանք՝ կրթության իրավունքի երաշխավորման համար: **Միաժամանակ, հիմք ընդունելով Սահմանադրության 74-րդ հոդվածը՝ Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ բուհական ինքնակառավարումը, լինելով հաստատության կարողությունն ու իրավունքը՝ որոշելու իր գործողությունների ընթացքն առանց պետության անհարկի միջամտության, բացարձակ չէ և ենթադրում է բուհի գլխավոր առաքելության խաթարման վտանգի դեպքում պետության՝ օբյեկտիվ հիմքերով, հիմնավորված միջամտություն՝ համաչափության, որոշակիության, հիմնական իրա-**

վունքի և ազատությունների վերաբերյալ դրույթների էության անխախտելիության սահմանադրական սկզբունքներին համապատասխան:

4.3. Հիմնադրամի՝ որպես ոչ առևտրային իրավաբանական անձի կարգավիճակի առանձնահատկություններով, ինչպես նաև գործունեության հնարավոր բազմաբնույթ ոլորտներով պայմանավորված՝ Օրենքը որդեգրել է ընդհանրական կարգավորման տեսլականը: Միևնույն ժամանակ՝ Օրենքի 1-ին հոդվածի 3-րդ մասը սահմանում է. *«Հիմնադրամների առանձին տեսակների առանձնահատկություններն ու իրավական կարգավիճակը սահմանվում են այլ օրենքներով»:* Բացի դրանից, Օրենքի 1-ին հոդվածի 2, 3, 4, 5 և 6-րդ մասերը մատնանշում են առանձին տեսակի հիմնադրամների առանձնահատկությունների կարգավորման աղբյուրները՝ հղում կատարելով համապատասխան օրենքներին և միաժամանակ սահմանելով, որ Օրենքի դրույթները տարածվում են այդ հիմնադրամների վրա, եթե հատուկ օրենքներով **«այլ բան սահմանված չէ»:**

Բուհերի կազմակերպման և գործունեության հարաբերությունների օրենսդրական կարգավորման աղբյուրների աստիճանակարգության հարցում «Բարձրագույն և հետբուհական մասնագիտական կրթության մասին» ՀՀ օրենքի և Օրենքի կարգավորիչ հարաբերակցությունը ընդհանուր և հատուկ օրենքների համակարգային կապվածություն է, որոնց միջև իրավաբանական կոլիզիայի հաղթահարման իրավական բանաձևը Օրենքի 1-ին հոդվածի 3, 4, 6 և 7-րդ մասերում ամրագրված հատուկ տեսակի հիմնադրամներին վերաբերող կոլիզիոն իրավադրույթներն են: Հետևաբար՝ **հիմնադրամի կարգավիճակով բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների կազմակերպման և գործունեության հարաբերությունների ոլորտում Օրենքը գործում է այնքանով, որքանով «Բարձրագույն և հետբուհական մասնագիտական կրթության մասին» օրենքով այլ բան սահմանված չէ:**

Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ քննարկվող դեպքում առկա է օրենսդրության բաց, որպիսին հանգեցնում է բուհերի կառավարման ճգնաժամի,

մինչդեռ «Բարձրագույն և հետբուհական մասնագիտական կրթության մասին» օրենքը չի նախատեսում տվյալ ճգնաժամը հաղթահարելու իրավական կառուցակարգեր:

Սահմանադրական դատարանի գնահատմամբ օրենքի բացը՝ որպես կոնկրետ նորմատիվ կարգադրագրի բացակայություն, տվյալ օրենքի իրավական կարգավորման ոլորտում գտնվող հասարակական հարաբերությունների նկատմամբ չպետք է հանգեցնի բուհական համակարգի և/կամ կոնկրետ բուհերի կառավարման անընդհատության խաթարմանը: Հանրային շահերի բավարարման տեսանկյունից կառավարումը պետք է լինի շարունակական՝ ապահովելով բուհի գործառույթների իրականացման անընդհատությունը:

4.4. Սահմանադրական դատարանը, Օրենքի 23-րդ հոդվածի 7-րդ մասի կիրառումը գնահատելով բուհական կառավարման համակարգում ճգնաժամի հաղթահարման բացառիկ միջոց, անհրաժեշտ է համարում իրականացնել դրա բովանդակության վերլուծությունը բուհերի ինքնակառավարման սահմանադրական իրավունքի համատեքստում:

Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ Օրենքի 23-րդ հոդվածի 7-րդ մասի կիրառումը միջամտություն է բուհերի ինքնակառավարման սահմանադրական իրավունքին, հետևաբար՝ այն պետք է բավարարի հիմնական իրավունքների սահմանափակման սահմանադրական սկզբունքները՝ համաչափություն, որոշակիություն, և չպետք է խախտի բուհերի ինքնակառավարման սահմանադրական իրավունքի էությունը:

Սահմանադրական դատարանը, այս համատեքստում իրականացնելով Օրենքի 23-րդ հոդվածի 7-րդ մասի վերլուծությունը, եզրահանգում է, որ ժամանակավոր խորհուրդը, հանդիսանալով կառավարման տեսանկյունից «ճգնաժամային իրավիճակի» առաջ կանգնած՝ հիմնադրամի ղեկավար մարմին, ստանձնում է հիմնադրամի բարձրագույն մարմնի կարգավիճակ բացառապես հոգաբարձուների խորհրդի գործունեության շարունակվելու անհնարինության դեպքում՝ հիմնադրամի գործունեությունը չխաթարելու, կառավարման քառսային վիճակը շտկելու նպատակով: Վիճարկվող

դրույթի ուժով ժամանակավոր խորհուրդը բաղկացած է երեք անդամից, որոնց նշանակում է Արդարադատության նախարարը՝ երկամսյա ժամկետում:

Անդրադառնալով Դիմողի բարձրացրած այն հարցին, որ օրենսդիրը խնդրո առարկա Օրենքով չի սահմանել բուհական գործունեություն ծավալող հիմնադրամի կարգավիճակ ունեցող ուսումնական հաստատությունների ժամանակավոր խորհրդի անդամներին ներկայացվող որևէ պահանջ կամ չափանիշ՝ Արդարադատության նախարարին վերապահելով բացառիկ իրավասություն միանձնյա ձևավորելու ժամանակավոր խորհրդի կազմը, Սահմանադրական դատարանը, հիմք ընդունելով սույն որոշման 4.3-րդ կետում արտահայտված դիրքորոշումները, ևս մեկ անգամ փաստում է, որ Օրենքի շրջանակներում առանձին տեսակի գործունեություն ծավալող հիմնադրամների վերաբերյալ հատուկ կարգավորում չամրագրելը տրամաբանական է, քանզի Օրենքի կարգավորման առարկան ներառում է տարաբնույթ նպատակներ հետապնդող հիմնադրամների մասնակցությամբ հարաբերություններ:

Ասվածը, այնուամենայնիվ, ոչ միայն չի բացառում, այլ նաև սահմանադրաիրավական նորմերի ուժով (Սահմանադրության 38-րդ հոդված) պարտադրում է Արդարադատության նախարարին յուրաքանչյուր դեպքում ժամանակավոր խորհրդի անդամ նշանակելիս առաջնորդվել կոնկրետ հիմնադրամի ծավալած գործունեության ոլորտի առանձնահատկություններով՝ կրթության ոլորտը զերծ պահելով քաղաքական և ցանկացած այլ տեսակի գաղափարական ազդեցությունից՝ հիմք ընդունելով բուհերի ինքնակառավարման սահմանադրական իրավունքը, ինչպես նաև ակադեմիական և հետազոտական ազատության սահմանադրաիրավական գաղափարահենք սկզբունքը: Այս առումով օրենսդրական կարգավորման զարգացումները պետք է միտված լինեն կրթության ոլորտը կարգավորող ՀՀ օրենսդրության շրջանակներում առանցքային նշանակություն ունեցող օրենքներում բուհական ինքնակառավարման իրավունքի երաշխավորման գործուն կառուցակարգերի ամրագրմանը:

Բացի դրանից, խնդրո առարկա օրենքի ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս արձանագրել, որ օրենսդիրը ժամանակավոր խորհրդի վրա դրել է պարտավորություն՝ համա-

պատասխան քայլեր ձեռնարկել՝ ուղղված օրենքով սահմանված կարգով հոգաբարձուների խորհրդի կազմի համալրմանը, որպիսի հանգամանքը ևս մեկ անգամ փաստում է, որ հիշատակված մարմնի հիմնական առաքելությունը հիմնադրամի բնականոն գործունեության ապահովմանն ուղղված միջոցառումների իրականացումն է:

Առաջնորդվելով հիմնադրամի անխոչընդոտ գործունեությունն ապահովելու շահով՝ օրենսդիրը ժամանակավոր խորհրդին վերապահել է հիմնադրամի գործունեությունը շարունակելուն ուղղված՝ օրենքով հոգաբարձուների խորհրդին վերապահված լիազորություններ, ինչը միանգամայն իրավաչափ է, քանզի ստեղծված իրավիճակում ժամանակավոր խորհուրդը պետք է ունենա համապատասխան լծակներ՝ հիմնադրամի բնականոն աշխատանքն ապահովելու համար: Այս առումով Դիմողի մտահոգությունն առ այն, որ ժամանակավոր խորհուրդն օժտված է նույն գործիքակազմով, ինչ հոգաբարձուների խորհուրդը, առարկայազուրկ է:

Սահմանադրական դատարանը Օրենքի 23-րդ հոդվածի 7-րդ մասի՝ Սահմանադրության 38-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համատեքստում վերլուծության արդյունքում արձանագրում է, որ Օրենքի վիճարկվող դրույթները, շեղվելով պետական բուհի ինքնակառավարման տարր հանդիսացող վարչական ինքնավարությունից, ընդհանուր առմամբ ամբողջովին կրում են ժամանակավոր միջոցառման բնույթ, ուղղված են բուհի կառավարման համակարգում ճգնաժամի հաղթահարմանը, ժամանակավոր խորհրդին չեն վերապահում կրթական օրենսդրության շրջանակներից դուրս ելնող արտակարգ լիազորություններ (բացառությամբ պետական բուհը լուծարելու հարցով դատարան դիմելու լիազորության), հետևաբար՝ դրանք՝ որպես հիմնական իրավունքի միջամտություն, իրենց բնույթով օրենքով սահմանված, իրավաչափ նպատակ հետապնդող և այդ նպատակին հասնելու համար համաչափության սկզբունքին համահունչ՝ անհրաժեշտ և բավարար միջոցներ են, չեն խաթարում բուհերի ինքնակառավարման սահմանադրական իրավունքի էությունը, ապահովում են բուհական կառավարման մարմինների գործունեության անընդհատությունը որպիսի պայմաններում համահունչ են Սահմանադրության համապատաս-

խան դրույթներին:

4.5. Օրենքի 23-րդ հոդվածի 7-րդ մասի 4-րդ պարբերության համաձայն՝ եթե ժամանակավոր խորհուրդ նշանակելուց հետո՝ վեցամսյա ժամկետում, հոգաբարձուների խորհրդի անդամների կեսից ավելին չի նշանակվում, ապա ժամանակավոր խորհուրդը պարտավոր է դիմել դատարան՝ հիմնադրամը լուծարելու համար:

Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ հիմնադրամի կարգավիճակ ունեցող պետական բուհերում կառավարման առաջացած ճգնաժամը դրանց լուծարման հիմք համարելը, այդ նպատակով դատարան դիմող սուբյեկտ՝ Արդարադատության նախարարի ձևավորած 3 անձից կազմված ժամանակավոր խորհուրդը համարելը՝ Սահմանադրության 15-րդ հոդվածի 1-ին մասին, 38-րդ հոդվածի 3-րդ մասին, 78-րդ և 80-րդ հոդվածներին համապատասխանության իմաստով խնդրահարույց է, հետևյալ պատճառաբանությամբ.

Սահմանադրության 38-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ բարձրագույն ուսումնական հաստատություններն օրենքով սահմանված շրջանակներում ունեն ինքնակառավարման իրավունք: Այդ իրավունքի հիմնական ոլորտներն են կազմակերպական, կադրային, ֆինանսական ինքնավարությունը, ինչպես նաև ակադեմիական ազատությունը (կրթության ոլորտ) և հետազոտությունների ազատությունը (գիտական ոլորտ), որտեղ պետությունը **պետք է երաշխավորի բուհերի իրավունքն ու կարողությունը՝ ինքնուրույն, առանց պետության անհարկի միջամտության որոշելու իրենց գործունեության հիմնական հարցերը (իրավասությունը):**

Բուհական ինքնավարությունը բուհի սեփական նպատակները սահմանելու և սեփական գործերը կառավարելու իրավունքն է առանց պետության անհարկի միջամտության: **Բուհական կառավարման համակարգում պետության ղեկավարումը, մասնակցությունը, հաշվետվողականությունը՝ մի կողմից, և ինստիտուցիոնալ ինքնավարությունը՝ մյուս կողմից, պետք է լինեն հավասարակշռված:**

Օրենքի 23-րդ հոդվածի 7-րդ մասի՝ հիմնադրամի լուծարմանը վերաբերող 3-րդ պարբերության 2-րդ կետը և 4-րդ պարբերությունը պետական բուհերում կառավարման

առաջացած ճգնաժամը համարում են դրանց լուծարման հիմք՝ լուծարման նախաձեռնող սուբյեկտ համարելով արդարադատության նախարարի նշանակած երեք անձից կազմված ժամանակավոր խորհրդին: Ակնհայտ է, որ ընտրված սահմանափակման միջոցը սահմանադրական շահերի (նպատակների) ապահովման համար պիտանի և անհրաժեշտ չէ դրանց հասնելու համար, հետևաբար՝ լուծարման նման հիմքը և ընթացակարգը համարժեք չեն այն հանրային շահերին, որոնք բավարարվում են այդ միջոցի սահմանմամբ (կիրառմամբ):

Սահմանադրության 80-րդ հոդվածի համաձայն՝ հիմնական իրավունքների և ազատությունների վերաբերյալ դրույթների էությունն անխախտելի է: Սահմանադրական այս դրույթից ելնելով՝ Օրենքի վերը նշված իրավակարգավորումը պետական բուհերի սահմանադրական հիմնական իրավունքի էության խեղաթյուրում է, որովհետև այդ դեպքում ինքնակառավարման իրավունք ունեցող բուհի գոյությունը կախված է գործադիր իշխանության ճյուղային մարմնի կողմից ստեղծված ժամանակավոր խորհրդի հայեցողությունից:

Օրենսդրության վերլուծությունը վկայում է, որ իրավաբանական անձի լուծարումը հնարավոր է երկու հիմքով՝ կամավոր և հարկադիր: Հարկադիր լուծարման հիմքերից են սնանկությունը և, ամփոփ ասած՝ «օրենքի կոպիտ խախտումները», որոնք կազմակերպահրավական տարբեր կարգավիճակ ունեցող իրավաբանական անձանց համար կարող են լինել տարբեր: Օրենքի վիճարկվող իրավակարգավորումները լուծարման հիմքում դրել են ձևական չափանիշ՝ ժամանակավոր խորհուրդ նշանակելուց հետո՝ վեցամսյա ժամկետում, հոգաբարձուների խորհրդի անդամների կեսից ավելին չնշանակելը, ինչը համահունչ չէ Սահմանադրության 15-րդ հոդվածի 1-ին մասի, 38-րդ հոդվածի 3-րդ մասի և 78-րդ և 80-րդ հոդվածների պահանջներին:

Բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների լուծարման հարաբերությունները բավարար հստակությամբ կարգավորված են օրենսդրությամբ: Համաձայն «Բարձրագույն և հետբուհական մասնագիտական կրթության մասին» օրենքի 13-րդ հոդվածի 1-ին

մասի՝ բարձրագույն ուսումնական հաստատությունը լուծարվում է Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով:

Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ Օրենքի՝ հիմնադրամների լուծարմանը վերաբերող դրույթները հիմնադրամի կարգավիճակով պետական բուհերի համար ոչ միայն չեն ապահովում Սահմանադրության 15-րդ հոդվածի 1-ին մասի, 38-րդ հոդվածի 1-ին և 3-րդ մասերի, 78-րդ և 80-րդ հոդվածների օրենսդրական երաշխավորումը, այլև օրենքում տեղ են գտել նորմեր, որոնք շեղվում են սահմանադրական կարգավորման տրամաբանությունից: Մասնավորապես՝ հիմնադրամի լուծարման վերաբերյալ այդ հատուկ իրավադրույթներով առավել պարզեցված է տվյալ կարգավիճակով իրավաբանական անձանց լուծարման ընթացակարգը: Մինչդեռ կոնկրետ դեպքում խնդիրը վերաբերում է Սահմանադրությամբ ինքնակառավարման իրավունքով, ինչպես նաև ակադեմիական և հետազոտությունների ազատությամբ օժտված կառույցին:

Սահմանադրական դատարանն ընդգծում է, որ հիմնադրամի կարգավիճակով պետական բուհի կառավարման մարմիններից մեկի՝ հոգաբարձուների խորհրդի գործունեության ընթացքում ծագած «ճգնաժամի» դեպքում օրենքով այնպիսի բացասական հետևանքների նախատեսումը, ինչպիսին է բուհի լուծարումը կարող է ամրագրվել միայն բացառիկ դեպքերում, ի թիվս այլնի, նաև սույն որոշմամբ արտահայտված դիրքորոշումների հաշվառմամբ:

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից և հիմք ընդունելով Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 1-ին կետը, 169-րդ հոդվածի 1-ին մասի 10-րդ կետը, 170-րդ հոդվածի 1-ին և 5-րդ մասերը, ինչպես նաև «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 63, 64 և 68-րդ հոդվածները՝ Սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց .**

1. «Հիմնադրամների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 23-րդ հոդվածի 7-րդ մասի 1-ին, 2-րդ պարբերությունները, 3-րդ պարբերության 1-ին կետը

համապատասխանում են Սահմանադրությանը:

2. «Հիմնադրամների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 23-րդ հոդվածի 7-րդ մասի 3-րդ պարբերության 2-րդ կետը և 4-րդ պարբերությունը՝ պետական բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների լուծարման համար դատարան դիմելու լիազորության մասով, ճանաչել Սահմանադրության 38-րդ հոդվածի 3-րդ մասին, 78-րդ հոդվածին հակասող և անվավեր:

3. Սահմանադրության 170-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ սույն որոշումը վերջնական է և ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՂ

Ա. ԴԻԼԱՆՅԱՆ

22 փետրվարի 2022 թվականի
ՍԴՈ-1629